

4. Карпова Е.В. Дидактические игры в начальный период обучения. – Ярославль, 1997. – 201 с.
5. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки. – Тбилиси, 1961. – 210 с.
6. Коваленко В.Г. Дидактические игры на уроках математики. – М., 1990. – 251 с.
7. Елубаев С. Дидактикалық ойындар мен логикалық есептер \ Бастауыш мектеп. 1995-№ 9-10-17. – 35б.

Айтжанова Р.М., Смагулова Ж.К.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ ҮЛГІСІ

Қоғамдағы қазіргі кездегі қайта құрулар, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдарлар, қоғамның ашықтығы, оның жедел ақпараттануы мен қарқынды дамуға бет алысы білімге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін дамыту басты мақсаттардың бірі болғандықтан, ол мұғалімнің білім беру үдерісіндегі орны мен рөлін түгелімен қайта қарауды қажет етеді. Жоғарыда айтылған теориялық тұжырымдамалар біздің зерттеу мәселеміздің ғылыми болжамын негіздеуде бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін оқу іс-әрекетінің педагогикалық мүмкіндіктерін және осы болжамды сараптамалық тексеруден өткізудің әдістемесін, оған қажетті зерттеудің жұмыс құжаттарын жасауға мүмкіндік берді. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында оқушылардан талап етілген құзыреттіліктерді меңгеруі арқасында, оқыту әдістері әрекеттік бастамаға сүйене отырып, оқушылардың түрлі әрекеттерінің дамуына тікелей әсер етуі қажет. Олай болса, бастауыш сынып оқушыларының әрекеттерінің дамуына тікелей әсер ететін тұғырлардың бірі – жүйелілік тұғыр әдісін толығырық қарастырайық.

Жүйелілік тұғыр – ғылыми таным және әлеуметтік психология мен тәжірибедегі әдіснамадағы бағыттардың бірі, оның негізі жүйе ретінде объектілерді түсіну болып табылады. *Жүйе* ұғымын жалпы мақсаттарды орындау үшін қызмет ететін және қалайда бірімен - бірі байланысты кез келген табиғаттың көптеген элементтерінің ұйымдастырылған түрі ретінде түсінеміз [1]. *Жүйелілік тұғырдың* ерекшелігін С.И.Архангельский [2], В.П.Беспалько [3], Н.В.Кузьмина [4] және т.б. дәлелдеуінше зерттеушіні объектінің біртұтастығын анықтауға бағыттайтын және күрделі объектінің әртүрлі типтерінің байланысын анықтау үшін және олардың біртұтас теориялық көрінісін қамтамасыз ететін, оның механизмдерін баяндау ретінде түсіндіріледі. Алынған нәтижелерге талдау жасау кезеңінде, жүйелілік тұғыр зерттеу мәліметтерін бірыңғай логикада қарастыруға мүмкіндік беріп, олардың әрекеттерін сол заңдылықтармен түсіндіретінін атап өтеміз. Ғалымдардың анықтауынша жүйелілік тұғыр ұжымды зерттеуде, тұлғалық қасиеттерге жылдам диагностика жасауда, тапсырылған тәрбие сапасының стратегиясын жасау секілді тәжірибиелік міндеттерді шешуде аса маңызды болып есептеледі. Бұл пікірлерден бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде жүйелілік тұғырды қолдану тиімді деген қорытынды жасауға болады. Осыдан, егер оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру жүйе бойынша жүзеге асырылса, онда коммуникативтік құзыреттілікке тән байланыстар мен механизмдер, оның тұтастығын құрайтын құбылыс біртұтастықта қарастырылса, онда бұл үдеріс тиімді болып табылады.

Экспериментті үлкен жүйемен жүргізу күрделі екендігін назарға ала отырып, шынайы жүйемен емес, оның үлгісімен эксперимент жүргізіліп, зерделенеді. Бұдан шығатын қорытынды, жүйелілік талдаудың негізгі тәртібі – бұл шынайы жүйенің үлгісін немесе

кейінгі зерделеуге жағдаяттар жасау болып табылады. Сондықтан үлгілеу әдісін пайдалану қажет деп есептейміз.

Үлгілеу – бұл танымның негізгі әдістерінің бірі, шынайы жүйелер мен үдерістердің қиындықтарының көлемді түрі ретінде үлгі деп аталады. Оларға: схемалар, бейнелер (көріністері) немесе аналогтарды жатқызуға болады [5]. Үлгілеу – объектілер мен олардың белгілі бір табиғи немесе әлеуметтік шынайы үйлесімділік аналогтарын зерттеу жөніндегі әдіс. Үлгілеу ғылыми зерттеудің әдістерінің бірі болып табылып, педагогикалық зерттеудің эмпирикалық және шығармашылық бөлігін біріктіруге мүмкіндік береді, сонымен қатар педагогикалық объектіні зерттеу барысында эксперимент пен оның логикалық құрылымын және ғылыми негіздерін біріктіреді.

Педагогика ғылымында үлгілеу әдісі В.Г.Афанасьев, В.А.Веников, Б.А.Глинский, И.Б.Новик, В.А.Штофф және т.б. еңбектерінде негізделіп, үлгілеуді «түрлі аспектілер мен түрлі құралдар арқылы кейбір нақты қолданылатын жүйені үлгілейтін, үлгілердің иерархияларын (лауазымдық сатысын) жасау үдерісі ретінде» анықтайды [6]. Жалпылама түрде үлгі – зерттеу пәнінің белгілі бір жақтарын, байланыстарын, қызметін көрсететін элементтер жүйесі. Үлгінің негізі – зерттелетін объекті мен оның үлгісі арасындағы белгілі бір сәйкестік. Формалары бойынша үлгілер материалдық (заттық, денелік) және идеалдық (идеядағы, ойдағы) болып бөлінеді. Зерттеушілер материалдық үлгілердің табиғи, үлгі-приборлар, бейнелеу үлгілерін ажыратады, ал идеалдық үлгіні түсінік, ұғым, заңдылықтар және олардың байланысы арқылы көрсетеді. Үлгі – бұл таным құралы. Бақылау және эксперимент нәтижесінде қалыптасқан кез келген теориялық түсінік түпнұсқа-объектімен салыстырмалы түрде үлгі ретінде қабылдануы мүмкін. Теориялық үлгіде нақтылыққа және көрнекілікке иеленеді.

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында үлгілеу әдісі қолданылды. Бұдан шығатын қорытынды: үлгілеу деп зерттеліп отырған объектінің ерекше маңызды қасиеттерін бейнелейтін ұғымдық, белгілік немесе үдерістік конструкциялар (түзіліс, үйлесім) ретінде түсіндірілді.

Педагогикалық үлгілеудің негізгі ережелерін мынадай кезеңдер бойынша тұжырымдауға болады:

1) зерттеу пәнін сапалық бейнелеуде, үлгі жасау үшін әдіснамалық негіздерді іріктеу үдерісіне кіру;

2) үлгілеудің міндеттерін қоя білу;

3) үлгілерді құруда зерттеліп отырған объектінің негізгі элементтері арасындағы тәуелділікті дәлелдеу, объектінің өлшемдері мен көрсеткіштерін, сол параметрлердің өзгерісін бағалау, өлшеу әдістемесін таңдау;

4) қойылған міндеттерді шешуде зерттеу үлгісінің икемділігі;

5) педагогикалық экспериментте үлгіні қолдану;

6) үлгілеу нәтижелерінің мазмұндық түсіндірілуі (түсінікті болуы).

Зерттеу барысында жүргізіліп отырған тәжірибиелік-эксперименттік жұмыс, бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда оқыту бағдарламасын құруға байланысты тек қана дидактикалық мәселелер туындайды. Бұл зерттеу жұмысында үлгілеу әдісін қолдануға түсіндірме беріліп, оны әлеуметтік психологияда белгіленіп-жинақталған мәліметтерді қабылдауға лайықты және үлгілердің байланыстарын талдау нәтижесінде объект жөнінде жаңа білімдерді анықтауға қызмет етеді. Дайындалған үлгінің ішкі байланыстарын зерттеуде зерттеліп отырған объектінің ең маңызды құрамдарын – бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыруды бөліп алуға болжам жасалды. Біздің зерттеуіміздегі жүйелілік тұғыр мен үлгілеудің сәйкестігі логикалық заңдылық болып табылады. Шын мәнінде, жүйелілік тұғырда объектіні суреттеу бір мезгілде оның үлгісі ретінде көрініп, жүйелі бейнедегі байланыс жөніндегі пікірлер оның аналогтары мен деңгейлері және қырлары арасындағы пікірлердің байланысуын білдіреді.

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде үлгілеу әдісінің рөлін анықтау үшін мұндай көзқарас біздің пікірімізше сақталуы тиіс. О.С.Гребенюк пен Т.Б.Гребенюктің көзқарасы бойынша, коммуникативтік құзыреттілік тұғыры бастауыш сынып оқушысының даралығын үлгілеуде олардың психикалық аймағының негізгі болып табылатын құрамды бөліктерімен бірліктегі мүмкіндіктері ретінде анықталып, ал біз үшін түрлі қарым-қатынас жағдаяттарында оқушылардың коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыруға арналған коммуникативтік тапсырмаларды үлгілеуді жорамалдауға мүмкіндік береді [7].

Мотивациялық компоненті – қарым-қатынасқа қызығушылық, практикалық әрекетте өз білімдерін, біліктерін және дағдыларын жүзеге асыруға қажеттілігі. *Когнитивтік компонент* – балалардың қарым-қатынас туралы білімі және оны саналы ұғынуы. Бастауыш сынып оқушыларының когнитивтік компоненті бойынша: *іс-әрекеттік компонент* – қарым-қатынас білігі, дағдысы және құзыреттілігі. Бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынасқа қызығушылығы, ұмтылысы, түрткісі, сараланған білім негізінде қарым-қатынасқа белсенді қатысуына ұмтылысы және дайындығы, коммуникативтік біліктері мен дағдыларының қалыптасуы, қарым-қатынас әрекетіндегі мақсатқа жетудегі қиындықтарды жеңу біліктілігі. Таңдалған компоненттердің негізінде бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың өлшемдерін таңдауды жөн көрдік. Педагогикалық әдебиеттерде өлшемдерді жіктеуге байланысты әртүрлі тәсілдер берілген: бірінші тәсіл мақсатқа жетудің дәрежесін бағалаумен анықталады.

Р.Беллдің құзыреттілік үлгісінің айырмашылығы коммуникативтік құзыреттілікті элеуметтік құрамға енгізбей, соңғысын өзінің компоненттерінің бірі ретіндегі құрамға енгізген. Әңгімелесушілердің коммуникативтік құзыреттілігі – табысты қарым-қатынастың жалғыз ғана факторы емес, тиімді қарым-қатынас жасаудың критерийлерін анықтау өте маңызды болып табылады.

Мұнда өлшемдер жалпы (мақсатты құруда тіркелетін талаптарды көрсетеді және соңғы нәтижелерді диагностикалау үшін қолданылады) және жеке деп (үдерістің нақты міндеттерін көрсетеді және аралық нәтижелерді талдауға қолданылады) бөлінеді. Екінші тәсіл – бағыттылығымен, қолдану әдістерімен және орнымен анықталады. Бұл тәсілде сыртқы формасына қарай нәтижелердің көрінуімен байланысты өлшемдер (когнитивтілік; әрекеттің түрін анықтауға қабілет; әрекеттік өлшем және т.б.) және жасырын түрде нәтижелердің көрінуімен байланысты өлшемдер (мотивациялық-қажеттілік; тұлғаның кәсіби маңызды сапалары; құндылық бағдарлары және т.б.) анықталады. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде «өлшем» терминінің біртұтас анықтамасы жоқ. Шет елдік сөздікте *өлшемдер* (латын тілінен аударғанда «критериум» – салыстыру) сөзі жеткен нәтижелер салыстырылатын эталондық көрсеткіш ретінде беріледі [8]. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігінің құрылымын анықтай алатын өлшемдерді нақтылауға мүмкіндік берді.

Біз *өлшемді* субъектінің сапалық жағдайын белгілейтін, сандық сипаттамасының қандай шкалада екенін белгілеуді салыстыру ретінде, ал *көрсеткішті* – абсолютті сандық сипаттама деп түсінеміз.

Зерттеу жұмысымызда бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үлгісін құруда мотивациялық, когнитивтік, іс-әрекеттік компоненттердің бірлігінде қарастырамыз. Стандарттың талаптары негізінде бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда келесі компоненттердің өлшемдерін және көрсеткіштеріне болжам жасаймыз.

Мотивациялық компонент бойынша, қарым-қатынасқа және оқу іс-әрекетіне жағымды қатынасы арқылы қалыптасады. Оқу іс-әрекетіне жағымды қатынасы танымдық қызығушылықтың дамуына байланысты туындайтын бірнеше түрткілердің бірлігінен тұрады. Сондықтан мотивация оқушының белсенділігін тудыратындай жағдайлар мен жағдаяттардың болуынан пайда болады. Оның өзі өткендегі тәжірибесіне, даралығына, оқушының ішкі ұмтылысы мен ынтасына байланысты. Мотивацияның қалыптасуы оқу

материалының мазмұнына, оқу іс-әрекетінің ұйымдастырылуына, оқудың ұжымдық формаларының қолданылуына, бағалауға тікелей қатысты болады.

Когнитивті компонент тұлғаның білімі, түсінігі, ұғымы және тұжырымын қамтиды. Тұлғаның коммуникативтік іс-әрекетіндегі білімінің, түсінігінің, жалпы сауаттылығының ерекшеліктерін зерттеген көптеген авторлар адамның коммуникативтік мүмкіндіктерінің кешені күрделі жүйе болып табылатынын нақты атап көрсетеді (В.М.Жуков, В.И.Кашницкий, Р.А.Максимова, В.В.Рыжов және т.б.). И.Я.Лернер когнитивтік, білімдік компоненттердің бірлігін пәндік компонент деп береді. Автор бұл компонент бойынша, оқушылар адам, мәдениет, тарих, табиғат туралы ғылыми білімді меңгеріп, практикалық іс-әрекетке қажетті дағдыны меңгереді деп тұжырымдайды [9]. Сонымен когнитивтік компонент біздің зерттеуіміз бойынша, адамдардың өзара қарым-қатынасы, өзара сөйлесу, ойын жеткізу құралдары туралы білімдерді қамтиды.

Білім – ұлттың ақыл-ойы мен ерік-жігерін қалыптастырушы тірек ретінде әр адамның мемлекет мүддесін дұрыс түсінуінің, оны сақтауға, орындауға деген шын сенімінің де негізі болуы тиіс. «Білім» сөзі – өте күрделі көп мағыналы ұғым. Жалпы мағынасында білім – адамның жүйеленген білік, дағдыларын меңгеру үдерісі мен нәтижесі. Демек, коммуникативтік құзыреттілік арнайы тілтанымдық білімдерді игерумен байланысты (сөйлеу стилі мен типі туралы, мәтін мен оның құрылымы туралы, тілдік құралдар мен сөйлеу мәнерлілігін орынды қолдана білу туралы); сонымен қатар құзыреттіліктің осы түрі қарым-қатынас жағдаятына еркін бағдарлану мен сөйлеудің бара-бар тілдік формасын таңдай алу мүмкіндігінің бар екендігін көрсетеді. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың *когнитивтік компоненттің өлшемі коммуникативтік білімі деп белгіленіп, оның көрсеткіштері:*

- бастауыш сынып оқушыларының диалогты және монологты сөйлеу ережелері туралы түсінігі;

- көпшілік алдында сөз сөйлеу ережелері жөнінде білімі;

- ауызша және жазбаша қарым-қатынас құралдарын қолдану жөнінде білімі;

- топта өзінің құрбыларымен, ересектермен пікірталасқа түсу ережелері жөнінде білімі.

Педагогикалық сөздіктерде «коммуникативтік білімі – қарым-қатынас, оның түрі, даму заңдылығы туралы білімдердің жиынтығы» делінген. Халықтың әлеуметтік - мәдени дамуының базалық көрсеткіштері, мектепте оқу сапасының көрсеткіші мен маңызды шарты болып табылады». Диалогтық сөйлеу ережелерін, адамдармен өзара әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін, жазбаша қарым-қатынас нормаларын білуі, түсінуі және олар туралы ұғымдары мен ой-тұжырымдарының қалыптасуы. Бұл өлшем бойынша бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда өзіне коммуникативтік тапсырмалардың жалпы жіктемесін қамтып, бастауыш мектеп үшін коммуникативтік құзыреттіліктер номенклатурасын, коммуникативтік тапсырмалар тізбесін, коммуникативтік құзыреттіліктің әрқайсысын қалыптастыруға мүмкіндік беретін, оқу пәндерінің тақырыптары шеңберіндегі коммуникативтік жағдаяттар жиынтығын білдіреді.

Коммуникативтік біліктілікті қарыптастыру сатысында мынадай өзіндік сипаттамалары айқындалады:

а) жаңа жағдайда оқушыға белгілі білім мен дағды, шешім нұсқалары, қарым-қатынас жасай білу тәсілін жеткізе (тасымалдай) білу іскерлігі, олардың нақты жағдайдағы ерекшеліктеріне сай өзгеріп отыруы;

ә) оқушыға бұрыннан белгілі ой, білім, дағды, тәсілдер қисындасуындағы (комбинациясында) жаңа коммуникативтік жағдайға сай шешім таба білу іскерлігі;

б) нақты коммуникативтік жағдайларды шешуде жаңа әдістер мен тәсіл жасап, құра білу.

А.Н.Леонтьев коммуникативтік біліктілік топтарын «бағдарлау» деп жалпы аталатын, өз кезегінде ұсынылған үш аспектіде: кеңістікте, мерзім бойынша, әлеуметтік қатынас ретінде қарастырған:

1) серіктестерінің мінез-құлқын бағдарлай білу, оның көңіл күйі; серіктесінің мінезін дұрыс түсіну, т.б. адамның мінез-құлқын анықтайды;

2) қарым-қатынаста серіктес боларлық және олардың өзара, т.б. байланысын бағдарлай білу іскерлігі жақындық дәрежесі мен сенім білдіру өлшемдерінде өзінің және серіктестерінің жыныстық жас ерекшеліктері мен рөлдік дәрежесіне қатынасын білдіреді;

3) қарым-қатынас жағдайында бағыт таба білу іскерлігі. Бұл ептіліктің маңыздылығы нақты жағдайдағы қарым-қатынас ережесінің маңызды бейнесі ретінде анықталады.

Оқытудың ғылымилық ұстанымында оқушыларға берілетін білім ғылыми негізге құрылуы қажет. Тақырыпқа байланысты мәтіндермен жұмыс істеу барысында терминдердің мәнін, қолданысын ғылыми тұрғыдан дәлелдеп түсіндіру тиімді нәтиже береді. Берілген грамматикалық тақырып мәтінде қамтылуы тиіс. Ұсынылған тапсырмалар қазақ тілінің теориясын жан-жақты қамтуы қажет. Қазақ тілі бойынша талдау жұмыстарын жүргізгенде, тілдің де математика ғылымы тәрізді дәлдікке, нақтылыққа сүйенетінін ашып көрсету, талдау жұмыстарын сауатты меңгеруге үйретеді. Себебі, талдау кезінде бір жалғауды не жұрнақты қате бөліп талдаса, әрі қарай дұрыс талдай алмайды. Міне, осылай ғылыми тұрғыдан дәлелдеп, тіл фактілеріне негіздеп түсіндіру керек. *Оқушылардың дара ерекшелігін ескеру ұстанымы* тіл үйретуде негізгі рөл атқарады. Мұғалім сыныбындағы әр оқушының қабілетін, қазақ тіліне деген көзқарасын білуі қажет. Сабаққа белсенді қатыспайтын оқушы ойын кезінде белсенді болуы мүмкін. Сондықтан ойынға мұғалім осындай оқушыларды көптеп тартқаны абзал. Сонда олар ұялшақ болудан арылып, өздерін сабақта еркін сезінеді. Шығармашылық қабілеті жоғары дамыған оқушыларға әртүрлі тақырыптарда шығарма, әңгіме, реферат жазып келуді жиірек берген жөн. Ізденімпаз, қызығушылығы жоғары оқушыға ақпарат құралдарынан материал жинап, пресс-конференция сабағын өткізуді тапсыру оң нәтижесін береді.

Сатылап даму ұстанымына сүйене отырып қазақ тілін оқыту жақсы нәтиже береді. Бұл ұстаным бойынша істелетін жұмыстар бірте-бірте қиындай түседі, яғни орындалатын жұмыстар жеңілден қиынға қарай күрделене береді. Бағдарламада тақырыптар бірте-бірте күрделене беріледі. Біздер соңғысын араластыру ұстанымынан тілдік ойлау әрекетіне өзгерттік, оның ерекшелігі барлық оқу пәндерінің материалдары негізінде коммуникативтік әрекетті белсендірумен қорытындыланып, коммуникативтік құзыреттілікке қатысты жалпы пәндік құзыреттіліктерді қалыптастыруға қызмет етеді. Бұл ұстанымды жүзеге асыру оқушылардың қарым-қатынасқа қаншалықты бағытталуы мен субъектілік тәжірибиесінің қалай ескерілуі, олардың қызығушылығы, бейімділігі, ұмтылысы, жеке маңызды құндылықтары ұсынылған коммуникативтік тапсырмаларға байланысты. Бөліп алынған ұстанымдарды әдіс-тәсілдерде жүзеге асырамыз: 1) рөлдік қарым-қатынас тәсілі; 2) қарым-қатынастың пікірталастық тәсілі; 3) өзара коммуникативтік оқыту тәсілі (ақпарат алмасу, топпен шешім қабылдау, бірлескен әрекет жұмысын басқару және т.б.); 4) ойын әдісі: сюжетті-рөлдік ойындар, режиссерлік ойындар, ойын-викториналар, ойын-конкурстар, топтық пікірталастар, аяқталмаған ертегіні жалғастыру, ұжымдық сурет салу, жағдаятты ойнау. Оқу іс-әрекетін ұйымдастыру формасы – диалог. Оқушылар оқу іс-әрекетінде орындаушы емес, белсенді мүшесі бола алады, ұйымдастыру формасы болып табылады. Диссертациялық зерттеуіміз бойынша, психологиялық-педагогикалық дереккөздерді талдау нәтижесіне шолу жасауда, бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың кезеңдері анықталып, бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру құрамына енгізілді.

Әдебиеттер

1. Энциклопедический словарь педагогики – педагогические термины. www.pedpro.ru/termins.
2. Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе. -1974. – 375 с.
3. Беспалько В.П. Мониторинг качества образования – средство управления образованием // Мир образования. – 1996. – № 2. – 31 с.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая школа. – 1009. – 87 с.
5. Педагогический энциклопедический словарь. - Изд.: ДРОФА, 2009. – 354 с.
6. Афанасьев В.Г. Социальная информация. – М.: Наука, 1994. – 85 с.

7. Гребенюк О.С., Гребенюк Т.Б. Основы педагогики индивидуальности. – Калининград, 2000. – 572 с.
8. Онушкин В.Г., Огарев Е.И. Образование взрослых: междисциплинарный словарь терминологии. – Воронеж - СПб., 1995. – 258 с.
9. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980. – 96 с.

Айтжанова Р.М., Смагулова Ж.К.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Жалпы орта білім беретін мектептерді жаңарту құжаттарының басты мақсаты – бұл баланы оқытудың алғашқы кезеңінен бастап қоршаған адамдармен, тұтас әлеммен, өз-өзімен қарым-қатынаста субъект ретінде қалыптастыру, өмірдің жаңа жағдайларына икемделе білу, игерілген білім мазмұнын, оқу-танымдық әрекеттегі тәжірибесін пайдалана білуі және өз бетімен танымдық-практикалық; шешім қабылдау, құндылық бағдарлы және коммуникативтік міндеттерді шеше білуі керек делінген. Бұл мақсаттың тәжірибе жүзінде жүзеге асуы білім беруді іс-әрекеттік тұрғыда және тұлғаға бағдарланған оқу іс-әрекетін ұйымдастыруды, құзыреттілікке бағытталған білім беруді қамтамасыз етуді талап етеді.

Қазіргі кезде жобаланып жатқан білім беру бастауыш сынып оқушысының жеке тұлғалық қасиеттерін, қызығушылықтарын арттырып, алған білімін өмірде қолдану біліктілігін қалыптастыруды көздейді, сондықтан білім мазмұнын меңгерудің іс-әрекеттік тұрғыдан келуі негізгі білім беру әдістерінің бірі ретінде анықталады. В.В.Давыдовтың ойынша, оқыту үдерісіндегі жан-жақты дамудың ең тиімді жолы – заттық әрекеттің тиісті нысандарын жасау және пайдалану, жай ғана білімдерді меңгертумен шектелмей, әрекет ұстанымын оқытуға жүйелі түрде енгізу. Автор оқу барысында оқушы нақты бір білімді меңгеріп қана қоймай, меңгерілген мазмұнға қатысты әрекеттер тәсілдерін үйренуі тиіс екенін айрықша атап көрсетеді [1]. Осыған байланысты А.М.Новиковтың пікірі көкейкесті болып табылады: «...оқушылардың жеке тұлғасының жан-жақты дамуын, олардың зияткерлік дамуы мен денесінің жетілуі, шығармашылық қабілеттерінің дамуы ғана деп түсіну жеткіліксіз. Бұл сайып келгенде, адамның белсенді өмір ұстанымын, іскерлігін, «әрекеттілігін» қалыптастыратындай болуы тиіс» [2]. Себебі, оқушының өмірге қажетті түйінді құзыреттілігінің барлығы іс-әрекет арқылы дамиды.

Соңғы жылдары педагогикалық әдебиеттерде іс-әрекет тұғыры жиі қолданылады. Білім беруде іс-әрекет тұғырымен келу мынандай ережелерді талап етеді: оқу мазмұнын тек ақпараттық жинау емес, өзінің белсенді әрекеті арқылы меңгеру.

Іс-әрекеттік білім беру оқушының әлеуеттік мүмкіндіктерін (қызығушылық, қабілет, басқа тұлғалық ерекшеліктер) есепке алу мен дамытуға бағдарланатын тұлғалық-бағдарлы білім берумен тығыз байланысты. Бұл бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудағы оқу іс-әрекетінің мүмкіндіктерін ескеріп, оны жаңа бағытта ұйымдастыру қазіргі педагогиканың өзекті мәселелерінің бірі болып, жаңа педагогикалық шешімдер мен түзетулерді, жан-жақты ойлануды талап етеді. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру оқу іс-әрекетінің мазмұнына, ұйымдастырылу формасына, әдіс-тәсілдеріне, технологиясына тікелей байланысты болғандықтан, іс-әрекет тұғырын басшылыққа аруды ескердік.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру іс-әрекеттік сипатқа ие және ол баланың сауаттылығына сүйене отырып жүзеге асырылады. Себебі көптеген ғылыми-практикалық еңбектерде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігі оқу іс-әрекетінің өнімі ретінде оқу тапсырмалары мен күнделікті өмірге қажет мәселелерді шешу үшін әртүрлі ауызша және жазбаша тіл құралдарын пайдалануы; коммуникативтік мәселелерді шешуде әртүрлі